

ibni haldun

coğrafya kaderdir

İlme dayalı bir tarih felsefesi...

DESTEK YAYINLARI: 1405
FELSEFE: 52

İBNİ HALDUN / COĞRAFYA KADERDİR

Yayına Hazırlayan: Mesud Topal

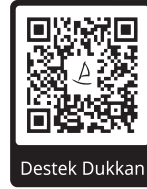
Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşın
Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Ocak 2021 (10.000. Adet)
11.-13. Baskı: Nisan 2021
14.-15. Baskı: Mayıs 2021
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-090-1

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

ibni haldun

coğrafya kaderdir

İlme dayalı bir tarih felsefesi...

Yayıma Hazırlayan: Mesud Topal

İbni Haldun Kimdir?

Tüm dünyanın İbni Haldun adıyla tanıdığı büyük filozof, asıl adıyla Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadrami 14. yüzyılın en büyük düşünürlerinden ve tarihçilerindendir.

İbni Haldun, 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta dünyaya geldi. Soylu bir aileden gelen ve iyi eğitim alan İbni Haldun, henüz 20 yaşındayken dönemin en büyük âlimleriyle aynı tartışma ortamlarında dikkatleri üzerine çekti. Vezir olan dedesi sayesinde devlet işleri ile meşgul olan İbni Haldun ilmi çalışmalar yaptığı bir dönemde, Beni Hafs hanedanlığının başkâtiplik görevine getirildi. Bir yandan devlet meseleleriyle uğraşırken diğer yandan da farklı ilim alanlarında çığır açacak çalışmaları üzerinde mesai harcıyordu.

Arap dili ve edebiyatını Şeyh Muhammet el-Arabi el-Hasayidi, Şeyh Muhammed Şevvaş el-Mezazi ve Şeyh Ebu Abbas Ahmed bin Kassar'dan öğrendi. Edebiyat ilmini Şeyh Ebu Abdullah bin Bahr'den, fıkıh ve hadis ilmini Şeyh Şemsettin Ebi Abdullah Muhammed bin Cabir, Şeyh Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah Ceyyani ve Şeyh Ebu Kasım Muhammed Kusa'rdan aldı. O dönemin ileri gelen aydınlarından olan Şeyh Ebu Abdullah Muhammed bin Süleyman Satti, Şeyh Muhammed bin İbrahim Eyli ve Kadı Şeyh Ebu Abdullah Muhammed bin Abdüsselam'ın meclislerine katılıp her birinden eğitimler gördü.

Böylece hem akli hem nakli bilimlerde kendini geliştirdi. Ayrıca matematikçi ve filozof olan el-Âbilî'den matematik, mantık ve felsefe eğitimi aldı, İbni Rüşd, İbni Sina, Fahreddin Razî ve Şerafeddin el-Tusî ve Farabî'nin kitaplarını okudu. Onların üzerinde uzun çalışmalar yaptı. Ancak siyasi çalkantılar ve karışıklıklar onu gittiği hiçbir yerde rahat bırakmadı, bir yerde kalıcı olamadı. Siyasi çalkantılardan ve karışıklıktan sıkılan İbni Haldun 1362 senesinde İspanya'ya giderek yakın dostu Gırnata Emiri Ebu Abdullah'ın yanında devlet görevine başladı. Bir süre sonra buradan da ayrılarak Kuzey Afrika'ya döndü ve Bicay'e baş vezirlik makamı görevini kabul etti. Burada bir süre baş vezirlik makamında görev yaptı, ancak iç karışıklıklar ve siyasi çalkantılar onu yine rahat bırakmadı ve gezgin

hayatına devam ederek onlarca farklı bölgeyi ve kabileleri gezdi. Siyasi çalkantılar hayatı boyunca onu izledi. Çünkü İbni Haldun iktidarları değiştirecek kadar güçlü ve itibar edilen bir adamdı. Hem iktidar hem de muhalif kesimler onun varlığını her zaman bir tehdit olarak gördü. Bu yüzdendir hem devrim yapanlar hem de karşıdevrimciler tarafından sürekli fikri sorulan ve itibar edilen bir şahsiyet oldu. Ancak bu karışıklıklar onun ilmi hayatını sürekli kesintilere uğrattırıyor ve ister istemez aksatıyordu. Her şeyden uzaklaşmak ve ilmi çalışmalarına hız vermek için İspanya'ya geri döndü ancak İspanya'da çıkan siyasi karışıklık yüzünden ülkeden sürgün edildi. Kuzey Afrika'ya dönen İbni Haldun burada İbni Selame Kalesi'ne yerleşti. İşte şimdi kendini tamamen ilme adayacağı bir yer bulmuştu. İlmi çalışmalarına hız veren İbni Haldun kendisine dünyaca büyük üne kavuşturacak olan büyük eseri 7 ciltlik *El-İber*'i (*Mukaddime*)* burada tamamladı. On seneye yakın kendini tamamen ilme veren İbni Haldun 1382 senesinde Kahire'ye gitti. Burada medreselerde yüzlerce öğrenciye dersler veren İbni Haldun buradan da ayrılarak seyyah hayatına başlayarak dünyayı gezmeye başladı. Bu gezilerinde gittiği yerlerde dersler vererek kendine yeni öğrenciler kazandı ve *Mukaddime* eseri ile dünyada tanınmaya başladı. İbni Haldun uzunca süren gezgin hayatını da bırakarak Kahire'ye döndü. Modern tarihyografinin, sosyolojinin

* *Mukaddime* olarak bilinen eser, 8 ciltlik *El-İber*'in giriş kısmıdır.

ve iktisadın öncülerinden kabul edilen 14. yüzyıl düşünürü, devlet adamı ve tarihçisi İbni Haldun burada 1406 yılında hayatını kaybetti...

Başlıca Eserleri:

Kitabu'l-İber 7 Cilt (Önsöz ve girişten oluşan birinci cildi *Mukaddime* adını almıştır.)

Mukaddime

Lubab'ul-Muhassal

Kaside-i Bürde şerhi

Kitab el-Mantık

Kitab el-Hisab

Felsefe Risalesi

Şiir Risalesi

Neden İbni Haldun?

Cemil Meriç'e göre İbni Haldun göklere yükselen bir kartaldır. Batılıların İbni Haldun için Doğu'nun Machiavelli'si demesine Cemil Meriç "İltifat değil, iftira" demektedir. Çünkü İbni Haldun'un çalışmalarından etkilenen ünlü Batılılardan biri de Niccoló

Machiavelli'dir. Yani İbni Haldun takip eden değil, aslında takip edilendir. Bu yüzdendir Meriç için İbni Haldun ender bulunan yıldızlardan biridir. Cemil Meriç'in İbni Haldun'u bu şekilde anlatmasının sebebi hiç kuşkusuz İbni Haldun'un tarih bilimini teolojiden temizlemesinin etkisi büyüktür. Çünkü İbni Haldun'un tarih biliminde söylentilere ve safsatalara yer yoktur.

İbni Haldun'a kadar olan dönemde gerek Batı gerekse Doğu tarihçiliği anlatımlarında gerçeklikten uzak, söylenti ve çok fazla uydurma olaylar mevcuttu. Bu yüzdendir ki İbni Haldun birçok Doğulu ve Batılı uzman tarafından ilk gerçek tarihçi olarak kabul edilir.

İbni Haldun'un tarihçiliği duyduğu olayları yazan ve aktaran bir tarihçilik değildir. Onun tarihçiliği tamamen araştırmaya ve gerçeğe dayalıdır. Haldun sadece tarihi olayları incelemekle kalmayıp; şehirleri, kültürleri, insana dair her şeyi araştırarak çok yönlü ve kökleri sağlam bir "medeniyet tarihi" kurmuştur. İbni Haldun kendisinden önce gelen tarih aktarıcılarında kesinlikle farklıdır. Bu sebepten dolayı İbni Haldun "tarih" ilmini inşa eden olarak kabul edilir.

Aristo ve Farabi'nin ilimleri ele alırken tarihi ilimlerin dışında tutması, özellikle Farabi'nin "İlimlerin Sınıflandırılması"nda tarihi es geçmesi İbni Haldun'u bu alana iten önemli nedenlerden biri sayılabilir. İbni Haldun kendine bambaşka alanlar açarak, hiç kimseye benzemeyerek ilmi konularda çığır açan bir değerdir.

Bu yüzden ki geçmişin hazinelerinin kıymetinin kavranması ve geleceğe sağlam adımlar atabilmemiz için onun bilinmesi ve anlaşılması çok mühim bir meseledir bizim için.

Mesud Topal

*“Dikkatli düşünen
insan doğruyu ve
yanlışı birbirinden
ayırt eder.”*

İbni Haldun ve *Mukaddime*

İbni Haldun'u başka insanlara aktaracak olan bir anlatıcının ilk başlayacağı yer hiç kuşkusuz *Mukaddime*'dir. Biz de İbni Haldun'un fikirlerini ve hayatını ele almadan önce ilk *Mukaddime*'den başlayacağız.

Mukaddime nedir ve neden bu kadar önemlidir?

Mukaddime, İbni Haldun'un en önemli eseri olmakla beraber İslam Tarihi'nin ilk sosyolojik eseridir. Sadece İslam coğrafyasında değil, hemen hemen tüm dünya dillerine çevrilerek üniversitelere ders kitabı olarak girmeyi başarabilmiş bir eserdir. *Mukaddime*'nin *El-İber*'in sadece giriş bölümü olduğunu göz önüne alırsak, bu giriş bölümünün kazandığı ünün, eserin bütününe tanınmışlığını geçmesinin ilk ve tek örneğidir. Özellikle sözlük çalışmalarının bile çok geç yürütüldüğü bir coğrafyadan böyle bir eserin çıktığı düşünülürse fevkalade ilginç ve muhteşem bir çalışmadır.

Mukaddime'yi anlayabilmek için İbni Haldun'u öncelikle bir tarihçi olarak ele almalıyız. Çünkü *Mukaddime* kapsamlı bir tarih kitabının girişidir. Ve kendi içinde toplamda 7 tane *Mukaddime*'den oluşmaktadır. Bu *Mukaddime*'lerde İbni Haldun coğrafyadan sosyolojiye, felsefeden dine, kültürden sanata kadar her şeyi ele almaktadır. İbni Haldun'u böylesine bir eseri yazmaya iten sebep ise onun yaşadığı dönemle ilgilidir. Çünkü İbni Haldun'a göre nasıl ki tefsirden sonra tefsir usulü, hadisten sonra hadis usulü varsa tarihten sonra da bir tarih usulü mutlaka olmalıdır. Çünkü o dönemin tarihini aktaranların yazıtlarına veya anlatılarına baktığımızda tarih denilen şeyin tamamen söylemden ve hurafelerden ibaret olduğunu görürüz. İbni Haldun'u en çok rahatsız eden mesele de budur.

O dönemin tarih anlatıcıları tarihe bir ilim olarak değil, bir hikâye anlatısı olarak yaklaşmaktadır. Tarihi olayların nedenlerini ve sonucunda ne olduğunu es geçen bu anlatıcılara karşı İbni Haldun yeni bir ilim geliştirmek istemektedir. Onun istediği tarihi başlı başına bir ilim olarak ele alarak tarihi felsefe ile birleştirip ciddi bir noktaya taşımaktır. Rivayete dayalı tarihe karşı çıkan İbni Haldun, olayları mantık ve felsefe ilmi çerçevesinde değerlendirerek bambaşka bir ilim olan "Umran İlmi"ni kurar. Tarih ilmine mantıklı ve ciddi yaklaşılması gerektiğini savunan Haldun, ilk olarak Arapların tarihini yazmaya başlar. Ancak ardından şunu anlar ki bir milleti anlatmak için diğer milletleri de anlatmak

gerekmektedir. Bu yüzden Süryaniler, Türkler, Farslar, İsrailoğulları, Yunanlar, Rumlar, Frenkler gibi milletlerin tarihini ve kurdukları devletleri yazmaya başlar. Böylelikle İbni Haldun tarihi ince ince dokurken o milletlerin ekonomik ve kültürel yapıları, yaşadıkları ortamların coğrafi koşulları gibi birçok noktayı da titizlikle ele alarak bambaşka bir tarih anlayışı ortaya çıkarır. Bu tarih anlayışı tamamen mantığa, gözleme, araştırmaya ve bilime dayalı, hurafelerden arınmış bir anlayıştır. Böylelikle İbni Haldun'un ortaya çıkardığı tarih ilmi anlayışı ile kendisinden sonra gelecek olan Doğulu ve Batılı tarihçilere çok önemli metotlar bırakırken, bizlere de *Mukaddime* gibi çağlar boyu okunup ders çıkarılacak bir eser bırakmıştır.

*“İnsan
alışkanlıklarının
çocuğudur.”*

Coğrafya kaderdir

“Coğrafya kaderdir” sözü İbni Haldun’dan zaman ve mekân ötesi bir tespittir. Coğrafya gerçekten insanın kaderi midir? İnsan mıdır kendi kaderini belirleyen, yoksa yaşadığı ve doğduğu topraklar mı? Az laf ile çok şey söylemeye bir örnek göster deseler ilk göstereceğim örnek kesinlikle İbni Haldun’un bu sözü olurdu.

Peki neden?

İbni Haldun *Mukaddime* eserinde coğrafyanın insan üzerinde etkilerini ele alırken bunu her açıdan değerlendirmektedir. Gerek siyasi, gerek fiziki olarak coğrafyanın insanın üzerinde bıraktığı etkileri derinlemesine incelemektedir. “Yaşadığı yerin havası, nemi insan sağlığına etki eder” diyen Haldun, “Siyasi mekanizmanın düzgünlüğü ya da bozukluğu da insan hayatının her şeyini etkiler” der. Yani bu sözü hem politika açısından ele almak gereklidir hem de coğrafi koşullar açısından. Ancak buradan kesinlikle “Kaderimize her şey yazılmış, alın yazımızda var, biz ne yaparsak yapalım değiştiremeyiz” gibi bir anlam

ve teslimiyetçi bir bakış açısı da çıkarılmamalıdır. Çünkü İbni Haldun'un böyle bir anlayışı olmadığı gibi İslam dininde, ahlakında ve felsefesinde böyle bir anlayış kesinlikle yoktur.

Zorlu iklimleri, yetersiz koşulları hatta içecek suyu dahi olmayan Afrika ülkelerini düşünelim. Eğitimsizliğin ve yaşam standartlarının kötü olduğu Ortadoğu ülkelerini düşünelim. Diğer yandan da yaşam standartları yüksek bazı Avrupa ülkelerini düşünelim. Bunları yan yana koyup ele aldığımızda coğrafyanın insanın kaderi olabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Lakin bu değişebilir mi? Elbette değişebilir.

Yalnızca tek bir insanın koskoca milletin makûs tarihini değiştirebileceği gibi eğitim ile her türlü değişim elbette mümkündür. İyi eğitim alan bir insan önce çevresini ardından ülkesinin kaderini değiştirebilir. Zordur elbette, engellerle doludur yol ancak bu mümkündür de. Bazılarının kaderi ise çok yoğun çabaya bağlıdır. Çabalamak insan olmanın en önemli meselesidir. Çünkü bu yeryüzünde her olumlu icat, her türlü güzellik bir çabanın ürünüdür. Kader insanın gayretiyle de alakalı bir durumdur.

İnsan kendi kaderini inşa edendir. Kendi çabası ve seçenekleri insanın kendi hayatını belirler, dediğimiz gibi İslam'da klasik bir kadercilik anlayışı yoktur. "Allah bize böyle yazmış. Kaderimiz buymuş..." anlayışı İslam'da yeri olmayan, tamamen uydurmadan ibaret bir düşünce biçimidir. İnsanların seçenekleri, yaşadıkları coğrafyaların kaderlerini direkt etkilemektedir,